

Романова Н. В. – аспірант кафедри конституційного та міжнародного права Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3622-8694>

Еволюція доктринальних джерел з питань гендерної рівності

Метою наукової статті є дослідження розвитку джерел у сфері гендерної рівності, а також висвітлення світоглядних поглядів на питання гендерної рівності, сформованих науковцями в контексті філософії, історії, педагогіки, психології, релігієзнавства, культурології, філології, соціології, економіки, права, які стали підґрунтям для доктринальних джерел у сфері гендерної рівності. **Методологічну основу** статті становить сукупність принципів наукового пізнання, філософських, загальнонаукових і конкретнонаукових методів, за допомогою яких було проаналізовано історію становлення та розвитку джерел у сфері гендерної рівності, а також міждисциплінарні зв'язки результатів дослідження. **Наукова новизна** публікації полягає в тому, що в ній удосконалено систематизацію джерел у сфері гендерної рівності й визначено їх фундаментальне підґрунтя; уперше запропоновано висвітлювати гендерну рівність не лише як правову, а й як міждисциплінарну категорію; проаналізовано подальший розвиток доктринальних джерел у сфері гендерної рівності. **Висновки.** Сформульовано такі положення: уперше про гендерну рівність зазначають у правових джерелах у другій половині XVII – другій половині XVIII століття. Ідею гендерної рівності систематично вдосконалювали, спочатку на державному рівні розвинених країн, потім – на міжнародному, що зумовило зміни в усвідомленні сутності та значення гендерної рівності для інших країн. Останніми роками сформувалася тенденція до активізації діяльності міжнародних організацій та держав стосовно реалізації гендерної рівності, розширення прав і можливостей чоловіків та жінок, а також трансформації усвідомлення гендерної рівності від утопічної ідеї до основного права людини, принципу. Обґрунтовано, що гендерна рівність є не лише правовою категорією, а й міждисциплінарною, яку висвітлено крізь призму філософії, історії, педагогіки, психології, релігієзнавства, культурології, філології, соціології, економіки.

Ключові слова: гендер; гендерна рівність; еволюція, види джерел; класифікація; доктрина.

Вступ

В умовах сьогодення активно розвиваються доктринальні дослідження у сфері гендерної рівності, що зумовлено посиленням уваги міжнародної спільноти до окресленого питання. Проблема гендерної нерівності поширена здавна, однак усталені погляди на соціальну роль жінки, що формувалися впродовж розвитку людства та не змінювалися на різних етапах, забезпечили формальне декларування й усвідомлення рівності.

Гендерна нерівність не є лише правовим явищем, вона виникає насамперед під впливом соціуму, релігії та культури певного суспільства, тому гендерні очікування для кожної держави є різними та згодом можуть трансформуватися. Вагому роль відіграє політика певної держави стосовно врегулювання правових колізій, соціальних конфліктів, реформування законодавства.

На міжнародному рівні поняття статі й гендеру визначене Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. Зокрема, стаття обумовлює біологічні відмінності між чоловіками та жінками. Поняття «гендер» трактують як роль та обов'язки, сформовані в сім'ях, суспільствах і культурах, які вважають доцільними для жінок та чоловіків у певному суспільстві в певний час (UNESCO, 2017, р. 29). Тобто йдеться про очікування щодо характеристик (специфіки), ставлення і поведінки. Тож статі і гендер – поняття не тотожні, не слід трактувати гендерну рівність у контексті статевої

рівності, яка є неможливою, а її реалізація – недоцільною.

Аспектам окресленої теми присвятили свої праці такі вчені, як: І. Андрусак, В. Брайтон, О. Вовченко, І. Грицай, Г. Дмитрієва, Т. Заворотченко, Н. Камінська, Л. Кобелянська, Д. Кроуфорд, Р. Кук, Н. Лавриненко, К. Левченко, Т. Марценюк, Т. Мельник, А. Мовчан, Н. Оніщенко, З. Равлінко, О. Руднева А. Федорова та ін.

Мета і завдання дослідження

Метою наукової статті є дослідження розвитку джерел у сфері гендерної рівності, а також висвітлення світоглядних поглядів на питання гендерної рівності, сформованих науковцями в контексті філософії, історії, педагогіки, психології, релігієзнавства, культурології, філології, соціології, економіки, права, які стали теоретичним підґрунтям для доктринальних джерел у сфері гендерної рівності. Для її реалізації сформульовано такі завдання: по-перше, окреслити підходи науковців до систематизації джерел у сфері гендерної рівності; по-друге, класифікувати джерела у сфері гендерної рівності; по-третє, проаналізувати доктринальні джерела у сфері гендерної рівності не лише з позиції права, а й як міждисциплінарну категорію; по-четверте, висвітлити розвиток доктринальних джерел у сфері гендерної рівності.

Виклад основного матеріалу

Гендерну рівність як базовий правовий принцип слід розглядати у двох взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних площинах: нормативній, що передбачає аналіз законодавчої діяльності та механізмів її реалізації на практиці, а також результатів такої діяльності законодавчих органів у досягненні гендерної рівності, розширенні прав та можливостей жінок і чоловіків; у площині усвідомлення та сприйняття суспільством політики держави у сфері гендерної рівності. З огляду на те, що нормативну площину можна проаналізувати, систематизувати й узагальнити, результати іншої залежать від інтелектуального розвитку, зацікавленості як окремої особи, так і суспільства загалом. Вагому роль для правильного усвідомлення сутності поняття рівності, зокрема гендерної, відіграє правова доктрина, її розвиток і спрямованість. Тому спостерігаємо значний розрив у реалізації гендерної рівності між розвиненими країнами та країнами третього світу. Така ситуація зумовлена тим, що з позиції психології людині необхідно задовольнити певні потреби (фізіологічні, у безпеці, любові, повазі), щоб перейти на вищий рівень і задовольнити потребу в самореалізації (піраміда потреб Маслоу), у процесі задоволення якої особа присвячує себе саморозвитку, що сприяє усвідомленню певних явищ, подій, розширенню світогляду.

Оскільки зазначені вище дві площини взаємопов'язані та прогрес однієї передбачає трансформації в іншій, їх неможливо досліджувати окремо. У цьому контексті проаналізуємо розвиток доктринальних джерел у сфері гендерної рівності.

Структуру джерел у сфері гендерної рівності вивчали сучасні науковці, тож можна виокремити декілька підходів до їх поділу. Зокрема, І. П. Андрусак у дисертації «Ідея гендерної рівності в українській правовій думці другої половини XIX століття» в контексті ідеї гендерної рівності джерельну базу дослідження поділяє на дві групи: до першої належать сучасні нормативні, інформаційні, методологічні матеріали з питань гендерної рівності, до другої – матеріали другої половини XIX ст., до яких належить творча спадщина українських громадських, культурних, політичних діячів, науковців, літераторів. Серед них Ганна Барвінок, В. Г. Барвінський, Марко Вовчок, Олена Доброграєва, М. П. Драгоманов, О. Я. Єфименко, Н. І. Кобринська, М. І. Костомаров, П. О. Куліш, О. М. Огоновський, М. І. Павлик, Олена Пчілка, С. Ф. Русова, І. Я. Франко, Т. Г. Шевченко та ін. Їхню творчу спадщину становлять художні твори, наукові праці, публіцистика, спогади, листування (Andrusiak, 2017, р. 25).

Дослідник І. О. Грицай у своїй монографії «Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика» класифікує джерела принципу гендерної рівності за видами нормативних і науково-практичних матеріалів на такі: 1) нормативно-правові акти (національне та міжнародне законодавство); 2) фундаментальні наукові дослідження (монографії, дисертації тощо); 3) довідково-інформаційні матеріали (підручники, навчальні та методичні посібники з різних спеціальностей, коментарі, енциклопедичні джерела, статистичні дані, соціологічні дослідження, аналітичні звіти тощо); 3) правозастосовна практика (судова) – рішення національних судів різних рівнів і рішення Європейського суду з прав людини (Hrytsai, 2018, р. 72).

Слід виокремити три групи джерел у сфері гендерної рівності: 1) міжнародні нормативно-правові акти (Білль про права 1689 року, Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 року, Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про політичні права жінок 1952 року тощо); 2) законодавство України (Конституція України, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV, Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 року № 5207-VI тощо; 3) правова доктрина.

Третя група (правова доктрина) є найбільшою за обсягом та кількістю позицій учених щодо усвідомлення принципу гендерної рівності. До неї належать: дисертації, монографії, статті, матеріали наукових конференцій, підручники, навчальні посібники, довідкові видання (енциклопедії, словники, довідники), видання, підготовлені за підтримки міжнародних організацій тощо.

Серед дисертаційних досліджень, присвячених питанню гендеру, можна виокремити праці таких науковців, як: І. П. Андрусак, Л. М. Вовк, В. С. Гербут, Ю. А. Гончарова, І. І. Кизима, О. М. Курдибаха, З. П. Равлінко, О. В. Рубан, М. С. Савченко, В. В. Черняхівська та ін.

Зокрема, Ю. А. Гончарова досліджувала принцип гендерної рівності в міжнародному праві, висвітлюючи зародження суспільного руху за рівноправність жінок і чоловіків, захист трудових прав матерів в актах Міжнародної організації праці на початку XX ст., етапи становлення інституту захисту прав жінок в актах органів Організації Об'єднаних Націй, принцип гендерної рівності як новий рівень захисту прав жінок у міжнародному праві, а також реалізацію принципу гендерної рівності в міжнародній інституціональній системі, що охоплює міжнародно-правове регулювання, форми та методи діяльності міжнародних організацій у сфері забезпечення принципу гендерної рівності, діяльність міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення

принципу гендерної рівності, міжнародно-правовий контроль за виконанням конвенційних зобов'язань в аналізованій сфері, шляхи й засоби реалізації принципу гендерної рівності в Україні, зокрема внутрішньоправові механізми виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань, ефективність таких механізмів тощо.

Гендерну рівність як правову категорію та юридичне поняття схарактеризувала І. П. Андрусак у своїй дисертації «Ідея гендерної рівності в українській правовій думці другої половини ХІХ століття» в контексті зіставлення гендерної рівності та жіночих прав, історії формування поняття «гендерна рівність», його нормативного закріплення в міжнародно-правових актах і чинному законодавстві України, а також формування й розвитку ідеї гендерної рівності в українській правовій думці другої половини ХІХ ст., знаних письменників, учених, громадських та політичних діячів. Досліджено гендерну рівність як умову духовного, культурного й інтелектуального розвитку українського суспільства в поглядах організаторок українського жіночого руху, а також їхню роль у розвитку ідеї гендерної рівності.

Монографічні дослідження присвятили гендеру М. Г. Котовська, С. Л. Бем, О. В. Краснова та Т. З. Козлова, Д. В. Воронцов, Н. І. Мезенцева та О. О. Кривець, В. П. Кравець, А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова, Н. М. Тарусіна, І. О. Грицай та ін.

Значущою для нашого дослідження є праця «Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика» І. О. Грицай. У ній проаналізовано поняття, сутність і взаємозв'язок принципу гендерної рівності із суміжними категоріями, наукові дослідження у сфері принципу гендерної рівності, здійснено загальнотеоретичну характеристику механізму забезпечення принципу гендерної рівності та його елементів. Крім того, проаналізовано гендерну політику в Україні, забезпечення принципу гендерної рівності в Парламенті, діяльності Збройних сил, гендерне бюджетування та гендерну експертизу в механізмі забезпечення принципу гендерної рівності, реалізацію принципу гендерної рівності у сфері місцевого самоврядування, діяльність громадських організацій і практику Європейського суду з прав людини у сфері забезпечення принципу гендерної рівності.

Значним внеском у розробленні гендерної проблематики є статті Н. В. Вавілової, О. Л. Гавацька, Ю. М. Галусян та В. П. Новицької, О. М. Кікінежді, Ю. П. Коваленко, Н. О. Кодацької, М. І. Крочук, Н. В. Максименко, Т. О. Марценюк, А. В. Мирошніченко, Л. О. Петренко, С. А. Петrenchенко, І. О. Святненко, О. М. Смірнова, Н. В. Шкурко та ін.

Зокрема, у публікації «Гендерна соціалізація як процес формування маскулінних та фемінних ознак гендерної ідентичності» Т. О. Марценюк

аналізує маскулінні та фемінні характеристики гендерної ідентичності, гендерну ідентичність як складову індивідуальної ідентичності особистості, гендерну соціалізацію як основний механізм набуття гендерної ідентичності, якісний контент-аналіз текстів гендерно-соціалізаційної специфіки, маскулінності та фемінності сприйняття гендерних ознак дітьми молодшого шкільного віку, ставлення до маскулінних і фемінних рис дітей середнього шкільного віку, ідеальні типи маскулінності та фемінності з позиції осіб віком 16–17 років (Martseniuk, 2004, p. 32–41).

Крім того, потребують уваги *матеріали наукових конференцій*, а саме: обласної науково-практичної конференції «Сучасна українська сім'я: гендерні проблеми та шляхи їх подолання» (2009), Міжнародної науково-практичної конференції «Гендерні перетворення в Україні: осмислюючи стратегію і тактику» (2009), Конференції молодих учених «Гендерна освіта та наука в Україні» (Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС-ПРООН за фінансової підтримки Європейського Союзу та Програми розвитку ООН «Через освіту до рівності», 2010 рік), а також І Всеукраїнської науково-практичної конференції «Гендерна проблематика та антропологічні горизонти» (2011), ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Гендерна політика міст: історія і сучасність» (2013), Міжнародної конференції «Гендер, сексуальність і влада: квіруючи нормативності» (2014), Всеукраїнської науково-практичної конференції «Рівність, лідерство, спілкування в європейських прагненнях української молоді: гендерний дискурс» (2016), VI Міжнародної науково-практичної конференції «Гендер. Екологія. Здоров'я» (2019) тощо.

Важливе значення серед доктринальних джерел мають *навчальні посібники, підручники*, зокрема: підручник «Соціальне законодавство України. Гендерна експертиза» Н. Б. Болотіної (2001), підготовлений Київським інститутом гендерних досліджень; навчальний посібник «Основи теорії гендеру» (2004), інформаційно-практичний посібник для голів і депутатів сільських, селищних, міських рад «Гендерна політика в місцевих громадах» (2010) за редакцією І. В. Дорожкіної та В. В. Ковальчука, посібник «Позитивні дії в механізмі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: міжнародний досвід та українські перспективи» (2010) Г. О. Христової та О. О. Кочемировської, підручник «Гендерна політика в системі державного управління» за редакцією М. М. Білінської (2011), методичний посібник «В поисках гендерного воспитания» (2013), навчальний посібник із гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів «Гендерні медійні практики» від колективу авторів (2014), посібник

для експертів й експерток аналітичних центрів «Гендерна рівність і недискримінація» Т. О. Марценюк (2014), навчально-методичний посібник «Гендерна педагогіка» І. Ю. Лебідь (2015), підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей «Гендер для медій» від колективу авторок (2017), навчально-методичний посібник «Освіта і гендер» О. В. Желіби (2019) тощо.

Також слід зауважити про довідкові видання: *енциклопедії, словники, довідники* (словник «50/50: Сучасне гендерне мислення» Т. М. Мельник і Л. С. Кобелянської 2005 року, «Словник гендерних термінів» З. В. Шевченка 2016 року) тощо.

Крім того, важливе значення мають *видання, підготовлені за підтримки міжнародних організацій*: збірка статей «Гендерний підхід: історія, культура, суспільство» за редакцією Л. Гентош та О. Кісь (2003) (за фінансової підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» та благодійної організації "Network East-West Women", США), видання «Образ, тіло, порядок. Гендерні дослідження в міждисциплінарному спектрі» за редакцією Катерини Міщенко та Сюзанне Штретлінг (2014) (за підтримки Інституту Східної Європи Вільного університету Берліна та Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні), видання Міжнародного банку реконструкції та розвитку / Світового банку «Оцінка гендерних питань в Україні» (2016), видання «Гендерна рівність при здійсненні правосуддя» Т. І. Фулей (2016) (за сприяння Координатора проєктів ОБСЄ в Україні та фінансової підтримки уряду Канади), видання «Оцінка гендерного впливу на Сектор безпеки та оборони України 2017 року» (Програма «ООН-жінки» в Україні в межах глобального проєкту структури «ООН-жінки» «Глобальні можливості для жінок, миру та безпеки: від резолюцій до відповідальності та лідерства», 2017) тощо.

Зазначені вище матеріали правової доктрини опубліковані в мережі Інтернет, що полегшує ознайомлення й узагальнення гендерних досліджень науковців як для фахівців, так і для пересічних громадян, а також позначається на загальному рівні усвідомлення та сприйняття суспільством принципу гендерної рівності.

З огляду на те, що принцип гендерної рівності охоплює різні сфери соціального життя, його слід вивчати ґрунтовно, крізь призму філософії, історії, педагогіки, психології, релігієзнавства, культурології, філології, соціології, економіки, права тощо. Тому наукову джерельну базу можна розглянути за напрямками, унаслідок чого прослідкувати, як було досліджено гендерну рівність у межах різних підходів у різні періоди.

З позиції філософії тему гендерної рівності в дисертаційному дослідженні «Трансформація

гендерних ролей в бутті сучасної людини» висвітлює О. В. Рубан, зокрема трансформацію сучасного суспільства стосовно усвідомлення гендерних ролей та гендерних стереотипів, гендерних конфліктів як наслідку впливу гендерних стереотипів, що істотно обмежують реалізацію потенціалу індивіда відповідно до вимог соціальних стандартів суспільства (Ruban, 2019, p. 165).

Науковець З. П. Равлінко у своїй дисертації «Заборона дискримінації: загальнотеоретичне дослідження» висвітлює історію формування дискримінації, проаналізувавши літературні витоки в різні історичні періоди, і дійшла висновку, що поняття дискримінації в період Античності й Середньовіччя не було відоме суспільствам, а з'явилося в період Нового часу (Ravlinko, 2016, p. 13).

У контексті педагогіки вичерпним є дослідження І. І. Кизими «Гендерні підходи в системі післядипломної педагогічної освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ століття)», у якому окреслено проблему низької гендерної компетентності українських учителів, що формують серед учнів гендерні стереотипи, обмежують розвиток особистості й подальшу самореалізацію, не мають змоги визначити здібності обох статей у процесі педагогічної взаємодії (Kuzyma, 2016, p. 133).

З позиції психології процес гендерної соціалізації схарактеризований О. М. Курдибахою в дисертації «Психологічні особливості гендерної соціалізації підлітків в умовах позашкільних навчальних закладів». Сформовано поняття гендерної ідентичності як основного компонента самосвідомості людини, що формується в процесі гендерної соціалізації (Kurdybakha, 2017, p. 20).

Гендерні дослідження релігії здійснено в праці «Гендер і релігія» В. А. Суковатої, опублікованій в навчальному посібнику, підготовленому Київським інститутом гендерних досліджень «Основи теорії гендеру», де проаналізовано гендерні парадигми в теологіях різних регіонів і розвиток гендерної критики релігії, архаїчні релігії та міфології, релігії Давнього Єгипту та Стародавньої Індії, християнство, маріологію: оповідь про «незайману матір», православ'я, юдаїзм, іслам (Sukovata, 2004, p. 383).

Важливе значення у формуванні стереотипного мислення суспільства має культура. У статті О. Б. Сінкевич «Гендер в ідентифікаційних практиках масової культури» відображено сформовані масовою культурою образи, які сприяють становленню стереотипів про чоловіків і жінок (Sinkevich, 2014, p. 20).

Функціонування категорії «гендер» у філології висвітлене Т. О. Бідною за такими аспектами: 1) роль гендерної складової мовної особистості

автора у формуванні гендерної ієрархії художнього тексту й концептів «жінка» та «чоловік» на прикладі художніх образів; 2) способи вияву мовної особистості перекладачів у вихідному тексті в процесі реалізації елементів художнього тексту – концепт «людина» з його статевими складовими «жінка» та «чоловік» на семіотичному рівні (Bidna, 2012, p. 4).

Гендерна соціологія – галузь соціології, що вивчає закономірності диференціації чоловічих і жіночих ролей, статеві відмінності на всіх рівнях та їх роль у людському існуванні, співіснуванні, соціальній організації, чоловічій та жіночій соціальних спільнотах. Предметом вивчення гендерної соціології є проблематика, яку вважали другорядною: сфера повсякденного, інтимного (гендерні ролі, домашні обов'язки, шлюб тощо). Акцентовано на теоретичному аналізі нерівноваги, незбалансованості становища жінки й чоловіка та їхніх можливостей і шансів у самореалізації, самоствердженні й саморозвитку (Verbets, Subot, & Khrystiuk, 2009, p. 390).

Економічні аспекти гендерної проблеми стосуються зайнятості, розподілу доходів, використання часу та розподілу домашньої праці, доступу до приватизованого особистого майна й майна підприємств, доступу до соціальних благ (охорони здоров'я, освіти, пенсійного забезпечення, соціального захисту). Здебільшого ці проблеми безпосередньо пов'язані із соціальними процесами, що тривають у суспільстві; ґрунтуються на історично сформованих стереотипах щодо ролі жінки та жіночої праці й господарському менталітеті; залежать від конкретної суспільно-історичної ситуації, притаманної для цього суспільства, та психологічної специфіки поведінки чоловіків і жінок в однакових ситуаціях, що формується під час ведення бізнесу, тощо (Halushka, & Duchynska, 2014, p. 13-14; Svatiuk, & Skoropad, 2018).

У праві гендерну рівність досліджують крізь призму основних прав і свобод людини як один із принципів. Зокрема, Ю. А. Гончарова обстоює думку, що становлення цього принципу передбачало декілька етапів (Honcharova, 2017, p. 163): 1) 1919–1944 роки – діяльність Ліги Націй, насамперед Міжнародної організації праці, у межах якої, з огляду на специфіку материнського статусу жінок, було прийнято низку конвенцій і рекомендацій з питань регламентації робочого часу жінок та безпеки на виробництві; 2) 1945–1970 роки – діяльність Організації Об'єднаних Націй та Міжнародної організації праці як її спеціалізованої установи в умовах передбаченого міжнародно-правовими актами принципу гендерної рівності та визначення механізмів його реалізації під міжнародним контролем; 3) 70-ті роки –

кінець ХХ ст. – проведення під егідою Організації Об'єднаних Націй та за участю міжнародних організацій всесвітніх конференцій з питань становища жінок, результатами яких було розроблення таких документів: План дій, стратегія з поліпшення становища жінок, Пекінська декларація і Платформа дій; підтвердження принципу гендерної рівності в Декларації тисячоліття ООН і Цілях сталого розвитку до 2030 року, у яких визначено пріоритетні завдання у сфері забезпечення гендерної рівності; 4) нинішній період, для якого притаманна актуалізація проблем правового забезпечення соціальних прав людини майже в усіх країнах світу, що позначається також на дотриманні державами своїх міжнародно-правових зобов'язань у сфері гендерної рівності.

Історико-правові, порівняльно-правові аспекти, а також аспекти правотворчої та правозастосовної діяльності, спрямовані на забезпечення гендерної рівності як визначального принципу паритетної демократії, універсальних і регіональних механізмів захисту прав та свобод людини, дедалі частіше стають предметом наукового інтересу сучасних дослідників (Sydorets, 2019; Kachynska, 2018; Kaminska, Loshchykhin, & Romanova, 2019). Зокрема, з'являються комплексні міжгалузеві дослідження філософсько-правових, психологічних та інших характеристик гендерної проблематики (Marushchak, 2018; Shulha, 2018; Kaminska, Pashko, & Romanova, 2018).

Наукова новизна

За результатами дослідження вдосконалено систематизацію джерел у сфері гендерної рівності, проаналізовано їх фундаментальне підґрунтя; запропоновано висвітлювати гендерну рівність не лише як правову, а й як міждисциплінарну категорію; визначено подальший розвиток доктринальних джерел у сфері гендерної рівності.

Висновки

На підставі зазначеного вище можна сформулювати такі висновки:

1. Система джерел у сфері гендерної рівності, що є багатоаспектною та багатовимірною, охоплює: а) міжнародно-правові акти; б) законодавство України; в) правову доктрину; г) судові рішення, правові звичаї тощо. Уперше про гендерну рівність зазначено в правових джерелах XVII–XVIII ст. Також ґрунтовною є категорія доктринальних джерел, оскільки її розвиток залежить не від політичного спрямування держави, а від ступеня розвитку певного суспільства, індивідів.

2. Гендерна рівність є не лише правовим явищем, вона має соціальне підґрунтя, що

зумовлює міждисциплінарне спрямування цього поняття, яке висвітлено крізь призму філософії, історії, педагогіки, психології, релігієзнавства, культурології, філології, соціології, економіки тощо. Таке розгалуження також засвідчує посилену увагу суспільства до цього питання, яка формувалася впродовж тривалого часу, і значущість подальших досліджень.

3. Ідея гендерної рівності систематично еволюціонує: спочатку – на державному рівні розвинених країн, згодом – на міжнародному, що своєю чергою трансформувало усвідомлення сутності та значення гендерної рівності для інших

країн. Поступово на міжнародному рівні утверджувалися стандарти забезпечення гендерної рівності, однак в Україні законодавство й правова доктрина почали розвиватися останніми роками. Це засвідчує низка законодавчих змін і доктринальних досліджень, підґрунтям яких є міжнародний досвід у реалізації гендерної рівності. Сформувалася тенденція до активізації діяльності міжнародних організацій та держав щодо забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей чоловіків та жінок, а також трансформації сприйняття гендерної рівності – від утопічної ідеї до основного принципу, права людини.

REFERENCES

- Andrusiak, I.P. (2017). *Ideia gendernoi rivnosti v ukrainskii pravovii dumtsi druhoi polovyny XIX stolittia* [The idea of gender equality in Ukrainian legal thought in the second half of the nineteenth century]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
- Bidna, T.O. (2012). *Realizatsiia kontseptiv zhinka ta cholovik v oryinali ta perekladakh khudozhnogo tekstu (na materiali perekladiv romaniv M. Mitchel "Gone with the Wind" i Dzh. Golsuorsi "The Forsyte Saga")* [The implementation of the concepts of woman and man in the original and translations of the artistic text (based on the translation of M. Mitchell's novels "Gone with the Wind" and J. Galsworthy's "The Forsyte Saga")]. *Candidate's thesis*. Kirovohrad [in Ukrainian].
- Halushka, Z.I., & Duchynska, N.I. (2014). *Henderna nerivnist v Ukraini: ekonomichni aspekt* [Gender inequality in Ukraine: an economic dimension]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu, Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 681, 10-14 [in Ukrainian].
- Honcharova, Yu.A. (2017). *Rol ta mistse pryntsyphu hendernoi rivnosti v suchasnomu mizhnarodnomu pravi* [The role and place of the principle of gender equality in contemporary international law]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Hrytsai, I.O. (2018). *Mekhanizm zabezpechennia pryntsyphu hendernoi rivnosti: teoriia ta praktyka* [The mechanism of gender mainstreaming: theory and practice]. Kyiv: Hai-Tek Pres [in Ukrainian].
- Kachynska, M.O. (2018). Gender Equality in Ukraine: National and International Perspectives. *Forum Prava, Forum Rights*, 3, 40-47. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1403058>.
- Kaminska, N., Loshchykhin, O., & Romanova, N. (2019). The role of the OSCE in ensuring gender equality into policies and practices. *Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools*, 34(4), 87-91. Retrieved from <https://farplss.org/index.php/journal/article/view/662>. doi: 10.33531/farplss.2019.
- Kaminska, N.V., Pashko, D.V., & Romanova, N.V. (2018). *Prychyny vynyknennia hendernoi nerivnosti* [Causes of gender inequality]. *Yurydychna psykholohiia, Legal psychology*, 2(23), 30-47. Retrieved from <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/view/887> [in Ukrainian].
- Kurdybakha, O.M. (2017). *Psykhologichni osoblyvosti hendernoi sotsializatsii pidlitkiv v umovakh pozashkilnykh navchalnykh zakladiv* [Psychological peculiarities of gender socialization of adolescents in out-of-school settings]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kyzyma, I.I. (2016). *Henderni pidkhody v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity Ukrainy (kinets XX - pochatok XXI stolittia)* [Gender approaches in the system of postgraduate pedagogical education of Ukraine (end of XX - beginning of XXI century)]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
- Martseniuk, T.O. (2004). *Genderna sotsializatsiia yak protses formuvannia maskulinnykh i feminnykh oznak gendernoi identychnosti* [Gender socialization as process of forming of masculine and feminine aspects of gender identity]. *Naukovi Zapysky NaUKMA, NaUKMA Scientific Notes*, 32, 33-41 [in Ukrainian].
- Marushchak, N.V. (2018). *Deiaki aspekty rozuminnia liudskoi hidnosti u pratsiakh vydatnykh predstavnykiv filosofskoi dumky Novoho chasu* [Some Aspects of Human Defense in the Work of Expressed Representatives of Philosophical Opinion of New Hours]. *Forum Prava, Forum Rights*, 4, 33-41. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3568259> [in Ukrainian].
- Ravlinko, Z.P. (2016). *Zaborona dyskryminatsii: zahalnoteoretychne doslidzhennia* [Prohibition of Discrimination: A General Theoretical Study]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
- Ruban, O.V. (2019). *Transformatsiia hendernykh rolei v butti suchasnoi liudyny* [Transformation of Gender Roles in Being a Modern Person]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Shulha, A.M. (2018). *Pravovy mentalitet yak skladova pravosvidomosti ta ob'ekt piznannia* [Legal mentality as a component of justice and an object of knowledge]. *Forum Prava, Forum Rights*, 4, 141-148. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2005081> [in Ukrainian].
- Sinkevych, O.B. (2014). *Hender v identyfikatsiinykh praktykakh masovoy kultury* [Gender in the identification practices of mass culture]. *Hrani, Faces*, 11, 16-22 [in Ukrainian].

- Sukovata, V.A. (2004). *Osnovy teorii genderu [Fundamentals of Gender Theory]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
- Svatiuk, O.R., & Skoropad, I.S. (2018). Finansovo-sotsialni aspekty hendernoї ekonomiky [Financial and social aspects of the gender economy]. *Sotsialno-pravovi studii, Social-law studios*, 2(5), 98-106. doi: 10.32518/2617-4162-2018-2-98-106 [in Ukrainian].
- Sydorets, B.V. (2019). Istoriosofski aspekty vtruchannia derzhavy u sferu prav liudyny [Historio-philosophical aspects of state intervention in the field of human rights]. *Sotsialno-pravovi studii, Social-law studios*, 3(5), 67-72. doi: 10.32518/2617-4162-2019-3-67-72 [in Ukrainian].
- UNESCO, Measuring Gender Equality in Science and Engineering: the SAGA Toolkit. (2017). *SAGA Working Paper 2*. Paris. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0025/002597/259766e.pdf>.
- Verbets, V.V., Subot, O.A., & Khrystiuk, T.A. (2009). *Sotsiologhiia [Sociology]*. Kyiv: KONDOR [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андрусак І. П. Ідея ґендерної рівності в українській правовій думці другої половини XIX століття : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2017. 233 с.
- Бідна Т. О. Реалізація концептів жінка та чоловік в оригіналі та перекладах художнього тексту (на матеріалі перекладів романів М. Мітчел «Gone with the Wind» і Дж. Голсуорсі «The Forsyte Saga») : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Кіровоград, 2012. 304 с.
- Галушка З. І., Дучинська Н. І. Гендерна нерівність в Україні: економічний аспект. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2014. Вип. 681. С. 10–14.
- Гончарова Ю. А. Роль та місце принципу ґендерної рівності в сучасному міжнародному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2017. 200 с.
- Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу ґендерної рівності: теорія та практика : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2018. 560 с.
- Kachynska M. O. Gender Equality in Ukraine: National and International Perspectives. *Форум Права*. 2018. № 3. С. 40–47. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1403058>.
- Kaminska N., Loshchykhin O., Romanova N. The role of the OSCE in ensuring gender equality into policies and practices. *Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools*. 2019. No. 34 (4). P. 87–91. URL: <https://farplss.org/index.php/journal/article/view/662>. doi: 10.33531/farplss.2019.
- Камінська Н. В., Пашко Д. В., Романова Н. В. Причини виникнення ґендерної нерівності. *Юридична психологія*. 2018. № 2 (23). С. 30–47. URL: <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/view/887>.
- Курдибаха О. М. Психологічні особливості ґендерної соціалізації підлітків в умовах позашкільних навчальних закладів : дис. ... канд. психол. наук : 19.0.05. Київ, 2017. 244 с.
- Кизима І. І. Гендерні підходи в системі післядипломної педагогічної освіти України (кінець XX – початок XXI століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Львів, 2016. 200 с.
- Марценюк Т. О. Гендерна соціалізація як процес формування маскулінних і фемінних ознак ґендерної ідентичності. *Наукові записки НаУКМА*. 2004. Т. 32. С. 33–42. (Серія «Соціологічні науки»).
- Марущак Н. В. Деякі аспекти розуміння людської гідності у працях видатних представників філософської думки Нового часу. *Форум права*. 2018. № 4. С. 33–41. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1477226>.
- Равлінко З. П. Заборона дискримінації: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Львів, 2016. 201 с.
- Рубан О. В. Трансформація ґендерних ролей в бутті сучасної людини : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04. Київ, 2019. 235 с.
- Шульга А. М. Правовий менталітет як складова правосвідомості та об'єкт пізнання. *Форум Права*. 2018. № 4. С. 141–148. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2005081>.
- Сінькевич О. Б. Гендер в ідентифікаційних практиках масової культури. *Грані*. 2014. № 11. С. 16–22.
- Суковата В. А. Основи теорії ґендеру : навч. посіб. Київ : К.І.С., 2004. 536 с.
- Сватюк О. Р., Скоропад І. С. Фінансово-соціальні аспекти ґендерної економіки *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 2 (5). С. 98–106. doi: 10.32518/2617-4162-2018-2-98-106.
- Сидорець Б. В. Історіософські аспекти втручання держави у сферу прав людини. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 3 (5). С. 67–72. doi: 10.32518/2617-4162-2019-3-67-72.
- UNESCO, Measuring Gender Equality in Science and Engineering: the SAGA Toolkit. SAGA Working Paper 2. Paris, 2017. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0025/002597/259766e.pdf>.
- Вербець В. В., Субот О. А., Христюк Т. А. Соціологія : навч. посіб. Київ : КОНДОР, 2009. 550 с.

Стаття надійшла до редколегії 17.02.2020

Romanova N. – Postgraduate Student of Department of Constitutional and International Law of the Taurida National V .I. Vernadsky University, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3622-8694>

Evolution of Doctrinal Sources on the Issues of Gender Equality

*The **purpose** of the scientific article is a comprehensive study of the development of sources in the field of gender equality, as well as coverage of worldviews on issues of gender equality, formed by the understanding of scientists in the context of philosophy, history, pedagogy, psychology, religious studies, cultural studies, philology, sociology, economics, law, which have become basis for the formation of doctrinal sources in the field of gender equality. The **methodological** basis of scientific research is a combination of the principles of scientific knowledge, philosophical, general scientific and concrete science methods, with the help of which it was possible to study the history of the formation and development of sources in the field of gender equality, as well as the interdisciplinary connections of the research results. The **scientific novelty** of the publication is that the systematization of sources in the field of gender equality is improved and their fundamental basis is given; for the first time, it was proposed to consider gender equality not only from the point of view of law, but as an interdisciplinary category; further development of doctrinal sources in the field of gender equality is considered. The **conclusions** of the scientific article are reduced to the following provisions, namely: the first mention of gender equality arose at a certain historical stage in the development of law (the second half of the XVII – the second half of the XVIII century). The idea of gender equality was constantly evolving, first at the state level of the developed countries of the world, then at the international level, which in turn provoked changes in the understanding of the essence and significance of gender equality for other countries. Recently, there has been activity in the activities of international organizations and states to achieve gender equality, the empowerment of men and women, as well as a change in understanding of gender equality from a utopian idea to a fundamental human right, principle. The study found that gender equality is not only a legal issue, but has an interdisciplinary nature and is also viewed through the prism of philosophy, history, pedagogy, psychology, religious studies, cultural studies, philology, sociology, economics.*

Keywords: gender; gender equality; types of sources, classification, doctrinal sources.